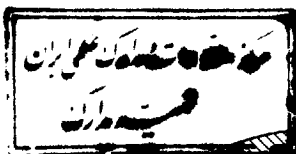

سید الله

۲۵۱۵

۱۳۷۸ / ۴ / ۳۰

۲۵۳۱۵

دانشگاه فردوسی مشهد

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته زبان و ادبیات فارسی

موضوع

نقد و بررسی شعر اوحدی مراغه‌ای

به راهنمایی استاد ارجمند

جناب آقای دکتر محمد علوی مقدم

و استاد مشاور

جناب آقای دکتر تقی وحیدیان کامیار

نگارش

اقدس دلیلی

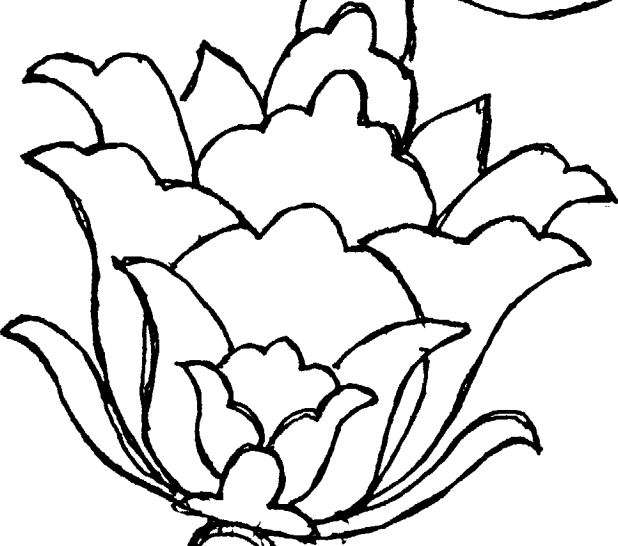
شهریور ماه ۱۳۷۵

۲۵۳۱۵

۲۵۳۱۵/۲

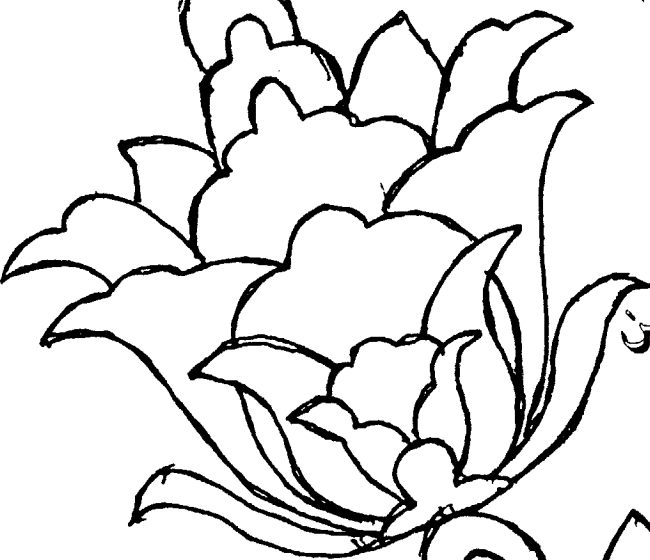
گردگارا به حرمت نیکان

که در آرم به بیلک نزدیکیان

ریشه از برکش از جانم

به نیاز و طمع مرنجانم

از شراب حضور سپرم گن

در نفاذ سخن دلیرم گن

(اوحدی)

«فهرست مطالب»

صفحه	عنوان
۱.....	مقدمه:
	بخش اول:
۴.....	- زبان فارسی در دو قرن هفتم و هشتم
۶.....	- شعر فارسی در دو قرن هفتم و هشتم
۷.....	شعر مدحی و قصاید
۸.....	غزل
۹.....	منظومه‌های حماسی
۹.....	منظومه‌های عرفانی
۱۰.....	تربیت و اخلاق
۱۱.....	شعر انتقادی
۱۲.....	ساقی نامه‌ها
۱۲.....	اشعار دینی
۱۳.....	اشعار مصنوع
۱۳.....	ماده تاریخ
۱۴.....	بدبینی
۱۵.....	- تصوف و عرفان در دو قرن هفتم و هشتم
۱۸.....	- چگونگی اوضاع روزگار اوحدی
۱۹.....	شخصیت‌های ایرانی

۱۹..... نقش فرهنگی مراغه.....

بخش دوم:

۲۲..... شناخت اوحدی.....

۲۲..... نام و نسب.....

۲۲..... ولادت و وفات.....

۲۳..... زادگاه.....

۲۳..... تخلص.....

۲۴..... جوانی و سیر و سیاحت.....

۲۴..... تحصیلات و دانش.....

۲۵..... مذهب اوحدی.....

۲۶..... سبک اوحدی.....

۲۶..... آثار اوحدی.....

۲۶..... ۱- دیوان.....

۲۶..... ۲- ده‌نامه یا منطق‌العشاق.....

۲۶..... ۳- جام‌جم.....

۳۰..... ترکیب و کنایه‌های نادر در دیوان اوحدی.....

۳۶..... قافیه و ردیف در شعر اوحدی.....

۳۹..... قافیه درونی.....

۴۲..... تأثیر اوحدی بر حافظ و دیگر شاعران و تأثرش از پیشینیان.....

۴۲..... اوحدی و سعدی.....

۴۳..... اوحدی و منوچهری.....

۴۴..... اوحدی و هاتف.....

۴۵..... اوحدی و حافظ.....

۵۷..... تأثیر قرآن در شعر اوحدی.....

بخش سوم:

- ۶۹..... بدیع در شعر اوحدی
- ۶۹..... تعریف بدیع
- ۶۹..... بدیع در شعر اوحدی
- ۶۹..... صنایع بدیعی
- ۷۰..... ۱- صفت لفظی یا بدیع لفظی
- ۷۰..... جناس
- ۷۱..... جناس تام
- ۷۲..... جناس ناقص
- ۷۳..... جناس زاید
- ۷۵..... جناس خط یا جناس مصحّف
- ۷۷..... جناس لفظ یا لفظی
- ۷۸..... جناس مرکب
- ۸۰..... جناس مضارع
- ۸۱..... جناس لاحق
- ۸۳..... جناس مطرف
- ۸۴..... جناس اشتقاق
- ۸۵..... جناس شبه اشتقاق
- ۸۶..... جناس مقلوب
- ۸۸..... ترصیع
- ۹۰..... موازنه (= مماثله)
- ۹۵..... **تکراؤ**
- ۹۸..... تکریر
- ۱۰۲..... تکرار ردیفهای کوتاه یا بلند

- التزام كلمه ١٠٢
- ردالعجز على الصدر ١٠٥
- ردالصدر على العجز ١٠٦
- اعناب ١٠٧
- ٢- صنايع معنوى يا بديع معنوى ١١٢
- مراعات نظير = تناسب ١١٢
- مراعات نظير همراه با تشبيه ١١٣
- مراعات نظير همراه با استعاره ١١٤
- مراعات نظير همراه با تضاد، تلميح، ايهام ١١٥
- مراعات نظير همراه با اصطلاحات بازيها، موسيقى و نجوم ١١٨
- حسن تعليل ١٢٠
- تضاد ١٢١
- انواع تضاد: ١٢١
- ١- تضاد سلب ١٢١
- ٢- تضاد ايجاب ١٢٢
- ٣- تضاد ترديد ١٢٣
- تضاد به همراه صنايع ديگر بديعى ١٢٨
- ايهام تضاد ١٢٨
- مقابله ١٢٨
- پارادوكس يا نقيص آفرينى ١٣١
- ايهام = توريه ١٣٣
- ايهام تناسب ١٣٥
- لف و نشر: ١٣٧
- ١- لف و نشر مرتب ١٣٨

- ۱۳۹..... ۲- لف و نشر مشوش
- ۱۴۰..... تقسیم
- ۱۴۱..... اعداد (سیاقه اعداد)
- ۱۴۵..... سوال و جواب
- ۱۴۷..... ارسال مثل
- ۱۵۰..... مبالغه و اغراق و غلو
- ۱۵۵..... تجاهل عارف (= تجاهل العارف)
- ۱۵۷..... تلمیح
- ۱۶۷..... ازدواج یا مزاجت
- بخش چهارم:**
- ۱۷۰..... - بیان در شعر اوحدی
- ۱۷۰..... تعریف بیان
- ۱۷۰..... بیان از نظر قدما
- ۱۷۱..... تشبیه
- ۱۷۱..... تعریف تشبیه
- ۱۷۱..... تشبیه از نظر علمای بلاغت
- ۱۷۳..... ارکان تشبیه
- ۱۷۳..... تشبیه در شعر اوحدی
- ۱۸۸..... انواع تشبیه به اعتبار تعدد طرفین:
- ۱۸۸..... ۱- تشبیه مفروق
- ۱۸۹..... ۲- تشبیه ملفوف
- ۱۹۰..... ۳- تشبیه تسویه
- ۱۹۱..... ۴- تشبیه جمع
- ۱۹۲..... عقلی و حسی بودن دو سوی تشبیه:

- ۱- تشبیه محسوس به محسوس ۱۹۲
- ۲- تشبیه محسوس به معقول ۱۹۴
- ۳- تشبیه معقول به محسوس ۱۹۵
- ۴- تشبیه معقول به معقول ۱۹۶
- تقسیم تشبیه بر حسب افراد و ترکیب: ۱۹۷
- ۱- تشبیه مفرد به مفرد ۱۹۷
- ۲- تشبیه مفرد به مرکب ۱۹۸
- ۳- تشبیه مرکب به مفرد ۱۹۹
- ۴- تشبیه مرکب به مرکب ۱۹۹
- تشبیه صریح ۲۰۰
- تشبیه ضمنی ۲۰۱
- اقسام تشبیه از نظر حذف و ذکر اادات تشبیه ۲۰۳
- ۱- تشبیه مؤکد ۲۰۳
- ۲- تشبیه مرسل ۲۰۳
- ۳- تشبیه بلیغ ۲۰۴
- اقسام تشبیه از نظر حذف و ذکر وجه شبه ۲۰۶
- ۱- تشبیه مجمل ۲۰۶
- ۲- تشبیه مفصل ۲۰۷
- تشبیه مقلوب یا معکوس ۲۰۸
- تشبیه تمثیل ۲۰۹
- اضافه تشبیهی ۲۱۳
- حقیقت و مجاز ۲۱۷
- تعریف حقیقت ۲۱۷
- تعریف مجاز ۲۱۷

۲۱۷	قرینه در مجاز
۲۱۸	انواع قرینه
۲۱۸	۱- قرینه لفظی یا مثالی
۲۱۸	۲- قرینه معنوی یا حالی
۲۱۸	علاقه
۲۱۹	انواع علاقه در مجاز مرسل
۲۲۱	مجاز در شعر اوحدی
۲۲۴	- استعاره
۲۲۴	تعریف استعاره
۲۲۴	ارکان استعاره
۲۲۴	استعاره از نظر علمای بلاغت
۲۲۴	ارکان استعاره
۲۲۶	استعاره در شعر اوحدی
۲۳۳	اقسام استعاره:
۲۳۳	۱- استعاره مصرّحه یا تحقیقیّه یا محقّقه
۲۳۴	۲- استعاره مکنیه یا بالکنایه
۲۳۶	تشخیص
۲۳۹	استعاره تخیلیّه
۲۳۹	استعاره مرشّحه
۲۴۰	- کنایه
۲۴۰	تعریف کنایه
۲۴۱	کنایه از نظر علمای بلاغت
۲۴۱	فرق بین مجاز و کنایه
۲۴۲	اقسام کنایه از نظر قدما:

- ۲۴۲..... ۱- تلویح
- ۲۴۲..... ۲- رمز
- ۲۴۲..... ۳- ایما یا اشاره
- ۲۴۳..... ۴- تعریض یا گوشه‌زدن
- ۲۴۴..... کنایه در شعر اوحدی

بخش پنجم:

- ۲۵۲..... عشق
- ۲۵۳..... نظر عرفا درباره عشق
- ۲۵۷..... عشق از نظر اوحدی
- ۲۶۳..... عشق و عقل
- ۲۶۶..... صفات معشوق و خصوصیات عاشق از نظر اوحدی
- ۲۶۹..... حکمت
- ۲۶۹..... تعریف حکمت
- ۲۷۰..... معنی حکمت از نظر علما و فلاسفه
- ۲۷۳..... انواع حکمت:
- ۲۷۳..... الف - حکمت نظری
- ۲۷۴..... ب - حکمت عملی
- ۲۷۴..... حکمت در شعر اوحدی
- ۲۸۶..... ریا
- ۲۸۷..... ریا از نظر بزرگان دین و عرفان
- ۲۸۹..... ریا در شعر اوحدی
- ۲۹۴..... تعلیم و تربیت
- ۲۹۸..... علم و دانش
- ۳۰۲..... پند و اندرز

۳۰۸.....	عرفان
۳۰۹.....	تعریف عرفان
۳۱۱.....	عرفان از نظر اوحدی
۳۱۱.....	عارف کیست؟
۳۱۲.....	خصوصیات عارف و صوفی از نظر اوحدی

بخش هشتم:

۳۱۶.....	- اصطلاحات عرفانی در شعر اوحدی
۳۱۶.....	بیخودی
۳۱۷.....	پیر
۳۲۰.....	تجربید
۳۲۲.....	تجلی
۳۲۳.....	تسلیم
۳۲۳.....	توبه
۳۲۵.....	توحید
۳۲۹.....	توکل
۳۳۱.....	خرابات
۳۳۳.....	خرقه
۳۳۶.....	خلوت
۳۳۷.....	دعا
۳۳۹.....	ذکر
۳۴۰.....	رند و رندی
۳۴۲.....	ریاضت
۳۴۳.....	زهد
۳۴۵.....	ساقی

۳۴۶.....	سَمَاع
۳۴۹.....	شکر
۳۵۱.....	شوق
۳۵۳.....	صبر
۳۵۴.....	طلب
۳۵۶.....	عزالت
۳۵۷.....	غیرت
۳۵۸.....	قرب
۳۶۰.....	قلندر
۳۶۱.....	قناعت
۳۶۲.....	کرامات
۳۶۴.....	محبت
۳۶۶.....	مرید
۳۶۷.....	می
۳۷۰.....	نفس
۳۷۳.....	ایمان و اهل ایمان
۳۷۶.....	- فہرست منابع و مآخذ -

مقدمه

ستایش خداوندی را سزاست که با قلم قدرت خود پدیده‌های هستی را به وجود آورد و بر قالب انسان لباس حیات پوشانید. و درود بر پیامبر گرامی اسلام، حضرت محمد(ص) که از طرف خدا در میان قومی درس ناخوانده مبعوث شد تا آنها را به آبشخور سعادت هدایت فرماید. و سلام بر جانشینان گرامی او باد که چراغ هدایت انسانها در شب ظلمانی جهل و ستم بودند.

اما بعد، موضوع رساله‌ای که این جانب برای پایان‌نامه تحصیلی خود انتخاب کرده‌ام نقد و بررسی شعر اوحدی مراغه‌ای است. درباره اوحدی مآخذ کمی موجود است و از این نظر نوشتن درباره او کاری دشوار است.

روش کار:

اساس کار در این تحقیق دیوان کامل اوحدی مراغه‌ای است که در فهرست منابع و مآخذ مشخصات کامل آن ذکر شده است. ابتدا دیوان اوحدی را از آغاز تا انجام یک دور کامل خواندم و ابیاتی را که مورد نظر بود در حاشیه کتاب مشخص نمودم. بار دوم با دقت بیشتری این کار را انجام دادم و ابیاتی را که نکته‌ای در برداشت در فیشهایی نوشتم. بعد از پایان این کار، فیشها را دسته‌بندی نمودم و موضوعهای مشابه و مربوط به هم را در یک دسته قرار دادم؛ و آنها را به فصلهای مشخص تقسیم‌بندی کردم. سپس تا جایی که بضاعت علمی من اجازه می‌داد اشعار را با دید انتقادی بررسی نمودم. از بین ابیات استخراج شده، ابیاتی را برگزیدم که موضوع را بهتر و برجسته‌تر نشان می‌داد.

لازم به ذکر است که من ضمن بررسی شعر اوحدی به این نتیجه رسیدم که بهتر

است این موضوع به چند بخش تقسیم شود، و هر بخش جداگانه و با فرصت بیشتری به بررسی و پژوهش گذاشته شود. به همین جهت با وجود محدودیت زمانی که برای تمام کردن پایان‌نامه‌ام وجود داشت سعی کردم چند بخش را به طور کامل بررسی نمایم. و این کار را با علاقه و اشتیاق وافر و دقت زیاد انجام دادم، و هر نوع رنج و مشقتی را در این راه پذیرا شدم، تا کار به این صورت درآمد که تقدیم پیشگاه ادب دوستان و استادان خود می‌دارم. اما به این نکته هم اذعان دارم که این کار عاری از نقص و اشتباه نیست و هنوز راه برای تکمیل آن باز است؛ که امیدوارم استادان گرامی از طرفی بر این جانب بیخشانند و از جهتی دیگر با راهنمایی و ارشاد بنده را مورد مهر و محبت قرار دهند.

اینک سخن خویش را با سپاسگزاری و یاد نیک از یک‌یک استادان بزرگواری که در طول تحصیل در دانشکده ادبیات مشهد از محضرشان بهره‌مند بوده‌ام به پایان می‌رسانم. به ویژه بر خود لازم می‌دانم که از راهنماییها و کمکهای بی‌دریغ استاد دانشمند و فرزانه آقای دکتر علوی مقدم سپاسگزاری نمایم، و همچنین از زحمات و راهنماییهای استاد ارجمند و گرامی آقای دکتر وحیدیان کامیار صمیمانه تشکر می‌کنم و به این نکته اعتراف دارم که اگر ارشاد و راهنمایی و یاری این استادان بزرگوار نبود هیچ‌گاه این کار جامه عمل به خود نمی‌پوشید و سر و سامان نمی‌یافت. از درگاه حق توفیق خدمت و طول عمر با عزت برای ایشان آرزو می‌کنم.